

PARTIZANO DIENORAŠTIS PO 65 METŲ

Rec.: Balys Vaičėnas. Partizano sąsiuviniai. Lokio rinktinės vado dienoraštis, laiškai, manifestaciniai tekstai / Sudarytojai Klaudijus Driskius, Rūta Mozūraitė, Paulius V. Subačius. Vilnius: Tautos paveldo tyrimai, 2013.

Baliui Vaičėnui (Balys Vaičėnas. Partizano sąsiuviniai. Lokio rinktinės vado dienoraštis, laiškai, manifestaciniai tekstai (toliau – „Partizano sąsiuviniai“) skirta knyga apdovanoja Krašto apsaugos ministerijos ir Lietuvos leidėjų asociacijos 2014 m. patriotų premija. Kaip skelbia šios premijos nuostatai, jos tikslas – skatinti Lietuvos ir užsienio autorius rašyti lietuiskumo ir patriotizmo tematika, per knygą skiepyti meilę ir ištikimybę Lietuvai. Džiugu, kad knygos autoriai, atsigręždami į partizaninio karo metų rašytinį palikimą, iš tiesų priminė istorinio sąmoningumo svarbą akademinei ir plačiajai visuomenei.

Pirmiausia leidinys patraukia solidžiu apipavidalinimu, apimtimi, šiuolaikinių teksto analizės metodų pritaikymu. Gausus rengėjų ir konsultantų būrys profesionaliai atliko savo užduotis.

Leidinio pagrindas – B. Vaičėno dienoraštis, rašytas 1945 m. liepą–1949 m. rugsėjį, tačiau rengėjų sumanymas kartu publikuoti visą žinomą autoriaus rašytinį palikimą: užrašus, laiškus, straipsnelius, spausdintus pagrindinėje spaudoje, knygą labai praturtina. Leidinys iliustruotas istorinėmis nuotraukomis, gražiai B. Vaičėno paveikslą papildė bendražygio Andriaus Dručkaus-Keršto pasakojimas. Gausenė gyvų liudininkų prisiminimų įvairovė būtų padėjusi nupiešti dar spalvingesnį B. Vaičėno paveikslą. Knyga papildyta trimis moksliniais straipsniais, gausiomis rodyklėmis, paaiškinimais, kurie leidžia susidaryti visumos vaizdą,

sujungia partizaninio karo metus su šiandiena. „Partizano sąsiuviniai“ – vertingas naujausiųjų laikų istorijos šaltinių ir B. Vaičėno asmenybės tyrimas.

Šiandien dar ne visada tinkamai suprantas ir deramai įvertintas rašytinis partizaninio karo palikimas – nepaprastai gausus. Tai vienas stipriausių partizaninio karo ginklų. 1947 m. liepos 5 d. JU (Jungtinės Kęstučio apygardos Juozapavičiaus¹ grupės – *Aut.*) įsakyme Nr. 3 skelbiama: „Rimtas argumentas ir drąsus gyvas rašytas arba spausdintas žodis dažniau gali tautai daugiau padaryti, negu šimtas moderniškiausių medžiaginių ginklų. Be kultūrinių ir moralinių ginklų OS [organizacinio sektoriaus – *Aut.*] nariai gali iškrypti iš jiems statomų uždavinių ir pasidaryti savo tautai pavojinga organizacija. Todėl VOSV-kams [valsčiaus organizacinio sektoriaus viršininkams – *Aut.*] palaikyti ir ugdyti tėvynės meilę bei tautos moralę propaguoti laisvės kovos sąjūdis ir žodžiu ar per spaudą informuoti visuomenę apie vidaus ir tarptautinę politinę padėtį.“²

Rašyto, spausdinto žodžio svarba pastebima ir B. Vaičėno kovos sampratoje. Jis nuo

¹ Turimas omenyje Antanas Juozapavičius, pirmasis Lietuvos kariuomenės karininkas, žuvęs Nepriklausomybės kovose. Taip pat Prisikėlimo apygardoje buvo Povilo Lukšio rinktinė, pirmojo Lietuvos kariuomenės kareivio, žuvusio Nepriklausomybės kovose, atminimui.

² LYA. F. K–I, ap. 58, b. 43626/3, t. 5, l. 54.

1948 m. gruodžio 16 d. ėjo Vytauto apygardos Lokio rinktinės Spaudos ir švietimo skyriaus viršininko pareigas, leido ir redagavo Lokio rinktinės pagrindinį leidinį „Sutemų keleiviai“. Šiuo požiūriu B. Vaičėną galima lyginti su daugeliu kitų laisvės kovotojų, kurie kovojo ne tik ginklu, bet ir žodžiu – nesvarbu, poezija ar politinėmis apžvalgomis.

Dienoraštis partizaninio karo metais nebuvo retas reiškiny. Viena vertus, juos ragino rašyti vadų įsakymai³, antra vertus, tai buvo gyvas vidinis poreikis užrašyti pasakojimą, liudyti kovą. Atkūrus nepriklausomybę publikuoti partizanų vadų dienoraščiai (žinomiausi Liongino Baliukevičiaus-*Dzūko*, Justino Lelešiaus-*Grafo*, Juozo Paliūno-*Ryto*), nemažai dienoraščių ištraukų paskelbta „Laisvės kovų archyvo“ puslapiuose. Kita dalis dienoraščių išlikę partizanų, ryšininkų ir rėmėjų baudžiamosiose bylose kaip įkalčiai, šiandien dar nežinomi arba nesulaukę tinkamo dėmesio.

Kiekvienas surastas ir paskelbtas dienoraštis partizaninio karo istorijos tyrinėtojams yra svarbus, pateikia naujų faktų apie būryje veikusius partizanus, jų gyvenimo sąlygas, varginančią kasdienybę, šventes, kovą prieš okupacinę valdžią ir t. t. Pasakojimas apie kovą gali iš esmės skirtis, nes jis priklauso nuo rašančio partizano asmenybės veikimo vietos. Tačiau duomenys taip pat gali būti stebėtinai panašūs. Antai palyginkime iš pirmo žvilgsnio visiškai priešingus B. Vaičėno ir L. Baliukevičiaus dienoraščius. 1949 m. balandžio 17 d., sekmadienis, Šv. Velykos.

B. Vaičėno dienoraščio išrašas:

Velykų I d. Pradedam malda. Apsilanko truputis viešnių su sv. Nors po truputį mėginam linksmintis, kažkaip nesiseka. Perdaug labai nesenu, liūdnų gyvenimo įvykių, kad galėtum jaustis ramus ir linksmas (p. 188).

³ Plg.: Lietuvos partizanų Dzūkų grupės štabo 1945 m. gegužės 7 d. įsakymas Nr. 1 // Laisvės kovos 1944–1953 metais / Sudarė A. Kašėta, D. Kuodytė. Kaunas, 1996, p. 81–83.

Ištraukos iš L. Baliukevičiaus dienoraščio:

Grįžę bunkeryje randame merginą. Ji atnešė velykinių lauktuvių. <...> Kiaušiniai jau išvirė, ir Tėvukas [Sergijus Staniškis – *Aut.*] užgesina primusą. Nuo vidurnakčio pradėsime švęsti. Tėvukas pasiima maldaknygę ir kviečia pasimelsti. Mano mintys toli nuo maldų. Jos kaip paukštės tai šen, tai ten šmėkščioja, bet niekur nenutupia... Baigus maldas, sugiedam tautos himną ir sėdam prie „stalo“.⁴

Aukštaitija ir Dzūkija, biografijomis ir būdu skirtingos asmenybės, tačiau B. Vaičėno ir L. Baliukevičiaus dienoraščių ištraukų turinys kone identiškas. Matomos merginos ryšininkės, kurios iš legalaus gyvenimo atneša šventės nuotaiką pas partizanus, abi ištraukos pabrėžia religingumą, kovotojų susitelkimą švęsti, tačiau abu autoriai mintimis kitur – savo prisiminimuose ir išgyvenimuose. Šiuo nedideliu tyrimu norisi stabtelėti prie minties, kad kovojusių ir rašiusių vadų idėjinis laukas labai panašus. Skyrėsi kalba, išgyvenimų raiška. B. Vaičėno dienoraštyje daugybę kartų prie dienos aprašo parašytas vienintelis žodis *nieko*, o L. Baliukevičius dažnai tą patį *nieko* paverčia filosofiniais apmąstymais, kaip sunku kovoti – gyventi drėgname bunkeryje, rasti maisto ir pan. Kelios vaizdžiai perteiktos vieno partizano gyvenimo pastraipos artimos vieninteliam žodžiui, užrašytam kito laisvės kovotojo ranka.

Pratarmėje knygos regėjai B. Vaičėno dienoraštį atskiria nuo L. Baliukevičiaus dienoraščio ir A. Ramausko bei J. Lukšos atsiminimų. Visgi idėjine prasme visi tekstai artimi, priešingai nei knygos rengėjai, iš esmės neskirčiau B. Vaičėno nuo kitų dienoraščių ir prisiminimus rašiusių kovotojų. Gali skirtis turinys,

⁴ Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis: 1948 m. birželio 23 d. – 1949 m. birželio 6 d. / Parengė A. Kašėta. Vilnius, 2008, p. 129, 130.

bet ne idėja ir prasmė, kam rašoma (išimtimi būtų galima laikyti nebent L. Baliukevičių, kuris dienoraščio pradžioje pabrėžė, kad „Šis dienoraštis jokių būdu nėra skirtas viešumai. Aš rašiau jį tik sau“⁵).

Drįstu diskutuoti su knygos rengėjais apie B. Vaičėno dienoraštį kaip viso partizaninio karo kasdienybės atspindį. Knygos pratarmėje sudarytojai teigia: „Skaitytojas turi unikalią progą išvysti autentišką Laisvės kovų vaizdą – nepagražintą, nesukilintą kasdienybę, buitinę ir dvasinę, įsispaudusią lyg karo korespondento negatyve, iš kurio galima daryti dokumentines ano laiko nuotraukas. Pagal jas įmanu detalai rekonstruoti, kuo iš tikrųjų gyveno Lietuvos partizanai“ (p. VII). Kyla klausimas, kas ir kada nupiešė idealizuotą, n e t i k r ą, partizaninio karo paveikslą? Partizanai savo dienoraščiuose? Jokių būdu ne! Štai L. Baliukevičiaus dienoraštis persmelktas skausmo, sudėtingų gyvenimo sąlygų ir egzistencinės kančios. Atkūrus nepriklausomybę autoriai, pradėję rašyti partizaninio karo istoriją, supainiojo idealistinės⁶ ir idealizuotos⁷ kovos sampratą. Prieštaravimai atvedė į tai, jog herojinis kovos vaizdavimas yra laikomas visiškai neobjektyviu partizaninio karo pasakojimu. Istoriografija šią laisvės kovos istorijos dalį paprastai laiko romantine, dažnai nepagrįstai kritikuoja kaip nuo tikrovės tariamai nutolusį karo paveikslą. Pabrėžtina, kad idealistinis vaizdinys pirmiausia kyla iš anuomet, kovos metais rašytų dienoraščių, laiškų, eilėraščių, dainų ir, kas kelia

didžiausią nuostabą, iš kalinamų, kankinamų kovotojų tardymo protokolų.

Sugrįžtant prie B. Vaičėno ir apskritai partizaninio karo dienoraščių dera prisiminti dienoraščių paskirtį ir reikšmę. Priešingai nei nutarimai ar įsakymai, kurie dažniausiai būdavo surašomi kolektyviai posėdžių ir susitikimų metu, dienoraštis yra asmeninis autoriaus santykis su aplinka, įvykiais ir žmonėmis. Atkreipdama dėmesį į individualumą kaip svarbiausią dienoraščio bruožą, noriu pabrėžti, kad dienoraštis, nesvarbu, jis parašytas išlavintu literatūriniu stiliumi ar visiškai lakoniškas, negali nušviesti partizaninio karo visoje Lietuvoje. Priešingai, dienoraštis teikia pagrindą kalbėti apie lokalinę, artimiausią rašančiojo aplinką. Paskelbę ir ištyrę vietinius partizaninio karo pasakojimus, galėsime suprasti Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio istoriją. Daugelis klausimų lig šiol neatsakyti tik todėl, kad partizaninio karo istorija buvo pradėta rašyti iš viršaus neištyrus daugelio lokaliųjų atvejų.

Dienoraščių tyrimai dar laukia savo tyrėjų. Dienoraščiai publikuojami, komentuojami, cituojami, tačiau istorikų kol kas netiriami kaip savarankiški partizaninio karo istorijos šaltiniai. Dienoraščių individualumas apsunkintų platesnio masto tyrimus, tačiau paimtas konkretus atvejis su dienoraštyje veikiančių asmenų biografiniu tyrimu, geografinių vietų lokalizavimu, minimų įvykių susiejimu su oficialiais partizanų vadovybės ar saugumo struktūrų dokumentais, neabejoju, leistų į dienoraštį pažvelgti nauju aspektu.

Apibendrinant belieka pasakyti, kad „Partizano sąsiuviniai“, kartu su 2011 m. to paties kolektyvo parengta knyga „Sutemų keleiviai: Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Lokio rinktinė 1944–1958 m.“⁸, taip pat Laimono Abariaus „Partizaninio karo kronika. Lietuvos

⁵ Liongino Baliukevičiaus – partizano Dzūko dienoraštis..., p. 21.

⁶ Viena iš „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ nurodytų **idealistas** reikšmių yra: Nesavanaudiškai visuomenės labui atsidavęs žmogus. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [elektroninis išteklius] / vyr. redaktorius S. Keinys. Vilnius, 2006.

⁷ O **idealizuoti** aiškinamas kaip: per daug gerai vertinti, laikyti idealu; kelti tik teigiamas ypatybes. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [elektroninis išteklius] / vyr. redaktorius S. Keinys. Vilnius, 2006.

⁸ Sutemų keleiviai: Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Lokio rinktinė 1944–1958 m. / Sudarė K. Driskius, G. Dručkus. Vilnius, 2011.

partizanų Vytauto apygardos Lokio rinktinė 1944–1951“⁹, Romo Kauniečio knygoje¹⁰ publikuotais liudininkų prisiminimais apie Lokio rinktinės partizanus leidžia giliau žvelgti į partizaninio karo istoriją Vytauto apygardoje, suprasti bendros lietuvių ir latvių kovos idėją, šių partizanų kasdienybę ir buitį.

„Partizano sąsiuviniai“ – tai dar vienas rašytinis paminklas Lokio rinktinės laisvės kovotojams, išsaugota atmintis naujausios Lietuvos istorijos puslapiuose.

Aistė Petrauskienė

---

⁹ Abarius L. Partizaninio karo kronika. Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Lokio rinktinė 1944–1951. Utena, 2010.

¹⁰ Aukštaitijos partizanų prisiminimai / Sudarytojas R. Kaunietis. D. 3, Vilnius, 2001; D. 6, Vilnius, 2008.